ତୃତୀୟ ପାଠ : ଦାରିଦ୍ର୍ୟ

ଜନସଂଖ୍ୟାରେ ଅହେତୁକ ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ବେକାରୀ ପରି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭାରତର ଆର୍ଥନୀତିକ ବିକାଶର ଏକ ବିରାଟ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ପରଠାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ଉଭୟ ମୁଣ୍ଡପିଛା ଆୟ ଓ ଜାତୀୟ ଆୟ କ୍ରମାଗତଭାବେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଆଶାନୁରୂପ ହ୍ରାସ ପାଇନାହିଁ । ଏହା ଆମର ଆର୍ଥିକ ପ୍ରଗତିରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଛି ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ: ଏହା ମାନବ ସମାଜ ପାଇଁ ଏକ ଅଭିଶାପ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଜୀବନଯାପନ କରିବା ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥା: ଖାଦ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ର ଓ ବାସଗୃହର ଅଭାବ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଏହା ମାନବର ଏକ ଦୁଃଖଦ ଅବସ୍ଥା । ଅର୍ଦ୍ଧନଗ୍ନ ଶରୀର, ଖାଲିପାଦ, ଚାଳଘର ବା ପଲିଥିନ୍ ଆଚ୍ଛାଦିତ ଘରେ ସହରତଳି ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଦରିଦ୍ର ଲୋକେ ଅତି ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥାରେ ବାସ କରୁଛନ୍ତି । ଉନ୍ନତ ଜୀବନଧାରଣ, ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ଏବଂ ଦକ୍ଷତା ବୃଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି ସର୍ବନିମ୍ନ ମୌଳିକ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣର ଅକ୍ଷମତାକୁ **ଦାରିଦ୍ର୍ୟ** କୁହାଯାଏ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଶିଶୁମାନେ ରାସ୍ତାଘାଟ ଓ ବସ୍ତି ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯା'ନ୍ତି । ଏମାନେ ସାଧାରଣତଃ ପୁଷ୍ଟିହୀନତାର ଶିକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି । ଏମାନେ ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ଦୋକାନ, ବଜାର, ଢ଼ାବା, ଗ୍ୟାରେଜ ଓ ହୋଟେଲ ଇତ୍ୟାଦିରେ କାମ କରିବା ଦେଖାଯାଏ । ରାସ୍ତାରେ, ବସ୍ ବା ରେଳଗାଡ଼ିରେ ଗଲାବେଳେ ଆମେ ଭିକାରୀକୁ ଭିକ ମାଗୁଥିବାର ଦେଖୁ । ଏସବୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଦରିଦ୍ର ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟକୁ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା: **ଚରମ ବା ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ** (Absolute poverty) ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ **ଆପେକ୍ଷିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ** (Relative poverty) । ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ମୌଳିକ ଉପାଦାନମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଥାଏ ସେମାନେ ଚରମ ବା ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଶିକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି । ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥା: **ସର୍ବନିମ୍ନ ଖାଦ୍ୟସାର, ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ପାଇଁ ସର୍ବନିମ୍ନ ବସ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକତା ଏବଂ ମୁଣ୍ଡ ଗୁଞ୍ଜିବା ପାଇଁ ବାସଗୃହ ଭିତ୍ତିରେ ଚରମ ଦାରିଦ୍ର୍ୟତା ନିର୍ଣ୍ଣୟ** କରାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକର ନିରୂପିତ ମୂଲ୍ୟଠାରୁ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ (Below Poverty Line ବା BPL) ଅଛନ୍ତି ବୋଲି କଳନା କରାଯାଏ । ଏ ପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭାରତରେ ଏକ ବ୍ୟାଧି ସଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ । ଆପେକ୍ଷିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଅର୍ଥ ଭିନ୍ନ । ଏହା ଦୁଇ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଆୟର ବୈଷମ୍ୟକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ବୁଝାଏ । ଆୟ ଓ ସମ୍ପଦ ବଣ୍ଟନର ଅସମାନତା ଦେଶରେ ଆପେକ୍ଷିକ ଦରିଦ୍ରତାକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହନ ଦେଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଏହା ଚରମ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭଳି ଏତେ ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା ନୁହେଁ ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କଳନା: ସ୍ୱାଧିନତା ପରେ ଦେଶରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଉଭୟ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଓ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମ ପଦକ୍ଷେପ ସ୍ୱରୂପ ଦେଶରେ କେତେ ଲୋକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଆକଳନ କରାଯାଇଛି । ଯୋଜନା କମିଶନ ଷଷ୍ଠ-ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାର ପ୍ରାରମ୍ଭ କାଳରେ (1080-85) ଭାରତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସର୍ବନିମ୍ନ କ୍ୟାଲୋରୀ (Minimum Calorie Requirement) ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଆରୋପ କରିଥିଲେ । ଏହି ମତ ଅନୁଯାୟୀ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ଦିନକୁ ମୁଣ୍ଡପିଛା କ୍ୟାଲୋରୀ ଆବଶ୍ୟକତା 2400 ଥିଲାବେଳେ ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 2100 କ୍ୟାଲୋରୀ ଖାଦ୍ୟସାରର

ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ସହରାଞ୍ଚଳ ଓ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କ୍ୟାଲୋରୀଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟର କାରଣ ଏହି କି, ଜଣେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକ ସହରାଞ୍ଚଳ ଲୋକ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରିଥାଏ । ଏହି କ୍ୟାଲୋରୀ ଖାଦ୍ୟସାରକୁ ମୁଦ୍ରା ଆକାରରେ ଆକଳନ କରି ଷଷ୍ଠ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନାର ପ୍ରାକ୍ କାଳରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡପିଛା ମାସିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ସର୍ବନିମ୍ନ 65 ଟଙ୍କା ଓ ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 75 ଟଙ୍କା ବୋଲି ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି । ପରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ତାହା ଟ. 365.00ପ. ଓ ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ଟ.539.00ପ.କୁ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କର ଆୟ ଏହି ଧାର୍ଯ୍ୟ ଆୟଠାରୁ କମ୍ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ(BPL) ରହିଥିବାର ଆକଳନ କରାଯାଏ । କମିଶନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେଶର ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସାମ୍ପ୍ରତିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ସବିଶେଷ ତଥ୍ୟ 2001 ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, 1993-94 ବର୍ଷ ତୁଳନାରେ 1999-2000 ମସିହାରେ ଦେଶରେ ଗରିବଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତିଶତ ହିସାବରେ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । 1993-1994 ମସିହାରେ ଦେଶର ମୋଟ ଜନସଂଖ୍ୟାର 36 ପ୍ରତିଶତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ରହିଥିବା ବେଳେ 1999-2000 ମସିହାରେ ତାହା 26.1 ପ୍ରତିଶତକୁ ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦେଶ ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ରଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳରେ 1999-2000 ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ରହିଥିବା ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ହିସାବ ପ୍ରତିଶତ ହିସାବରେ ନିମ୍ନ ସାରଣୀରେ ଦର୍ଶାଗଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ଜନସଂଖ୍ୟାର ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରତିଶତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଅଛନ୍ତି । ଏହାକୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରକାଶକଲେ ପ୍ରାୟ 2.07 କୋଟି ଲୋକ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗରିବ । ଏହି ସଂଖ୍ୟା ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ 5.3 କୋଟି, ବିହାରରେ 5.3 କୋଟି, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶରେ 3 କୋଟି ଏବଂ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ 2.6 କୋଟି ।

ସାରଣୀ : 1.

ଭାରତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ରହିଥିବା ଜନସଂଖ୍ୟା

(ନିୟୁତ ସଂଖ୍ୟାରେ)

ବର୍ଷ	ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ		ସହରାଞ୍ଚଳ		ମୋଟ	
	ସଂଖ୍ୟା	ପ୍ରତିଶତ	ସଂଖ୍ୟା	ପ୍ରତିଶତ	ସଂଖ୍ୟା	ପ୍ରତିଶତ
1973-1974	**261**	**56.4**	**60**	**49.0**	**321**	**54.9**
1977-1978	**264**	**53.1**	**65**	**45.2**	**329**	**51.3**
1987-1988	**232**	**39.1**	**75**	**38.2**	**303**	**38.9**
1993-1994	**244**	**37.3**	**76**	**32.4**	**320**	**36.0**
1999-2000	**193**	**27.1**	**67**	**23.6**	**260**	**26.1**
2004-2005	**---**	**21.8**	**---**	**21.7**	**---**	**21.8**

(SOURCE: ECONOMIC SURVEY 2009-10)

ସାରଣୀ : 2.

ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟ ଓ କେନ୍ଦ୍ରଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଥିବା ଲୋକସଂଖ୍ୟା (% ହିସାବରେ) (1999 - 2000 ମସିହା)

କ୍ର.ନଂ	ରାଜ୍ୟ	ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଥିବା(%) ଲୋକସଂଖ୍ୟା	କ୍ର.ନଂ	ରାଜ୍ୟ	ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଥିବା(%) ଲୋକସଂଖ୍ୟା
1.	ଆନ୍ଧ୍ରପ୍ରଦେଶ	15.8	17	ନାଗାଲାଣ୍ଡ	32.7
2.	ଅରୁଣାଚଳ ପ୍ରଦେଶ	33.5	18	ଓଡ଼ିଶା	47.2
3.	ଆସାମ	36.1	19	ପଞ୍ଜାବ	6.2
4.	ବିହାର	42.6	20	ରାଜସ୍ଥାନ	15.3
5.	ଗୋଆ	4.4	21	ସିକିମ୍	36.6
6.	ଗୁଜରାଟ	14.1	22	ତାମିଲନାଡୁ	21.2
7.	ହରିୟାଣା	8.7	23	ତ୍ରିପୁରା	34.4
8.	ହିମାଚଳ ପ୍ରଦେଶ	7.6	24	ଉତ୍ତରପ୍ରଦେଶ	31.2
9.	ଜାମ୍ମୁ-କାଶ୍ମୀର	3.4	25	ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗ	27.0
10.	କର୍ଣ୍ଣାଟକ	20.0	26	ଆଣ୍ଡାମାନ ଓ ନିକୋବର	21.0
11.	କେରଳ	12.7	27	ଚଣ୍ଡିଗଡ଼	5.8
12	ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ	37.4	28	ଦାଦ୍ରା ଓ ନଗରହାବେଲୀ	17.1
13	ମହାରାଷ୍ଟ୍ର	25.0	29	ଡ଼ାମନଡ଼ିଉ	4.4
14.	ମଣିପୁର	28.5	30	ଦିଲ୍ଲୀ	8.2
15.	ମେଘାଳୟ	33.9	31	ଲାକ୍ଷାଦ୍ୱୀପ	15.6
16	ମିଜୋରାମ	19.5	32	ପୁଡୁଚେରୀ	21.7

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ମନ୍ତ୍ରଣାଳୟ, ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଗଠିତ ଏକ କମିଟିଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ 2004-05 ମସିହାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ପଦ୍ଧତି (ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 365 ଟଙ୍କା ଓ ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 539 ଟଙ୍କା) ତ୍ରୁଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ। କାରଣ, ଆବଶ୍ୟକୀୟ କ୍ୟାଲୋରୀ (2400/ 2100) ଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟସାର ପାଇଁ କମିଟି ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ମାସିକ 700 ଟଙ୍କା ଓ ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ ମାସିକ1000 ଟଙ୍କା ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି। ଫଳରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖାଠାରୁ ତଳେ ବାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟାରେ ବୃଦ୍ଧି ଘଟିଛି। ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଅର୍ଥନୀତିଜ୍ଞ ତେନ୍ଦୁଲକରଙ୍କ ମତରେ ଏହା ସହରାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 40 ପ୍ରତିଶତ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ପାଇଁ 50 ପ୍ରତିଶତ। ଓଡ଼ିଶାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ହାର 47 ପ୍ରତିଶତ ବୋଲି ଆକଳନ କରାଯାଇଛି।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କାରଣ (Causes of Poverty) : ଦେଶରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କାରଣ ହେଉଛି ଅନେକ । ଆୟର ସ୍ତର ସ୍ୱଳ୍ପହେତୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ଓ ଏହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା କୃଷକ,ଶ୍ରମିକ ତଥା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଶିକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି।

1. ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଆୟ (Low Level Income) : ଭାରତର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ସାଧାରଣତଃ ନିରକ୍ଷର ଓ ଗରିବ। ସେମାନଙ୍କର ମୁଣ୍ଡପିଛା ଆୟ ଅତି ନିମ୍ନ ସ୍ତରର। କମ୍ ରୋଜଗାର ହେତୁ ସେମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣର ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହା ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର କ୍ଷମତାକୁ ହ୍ରାସ କରିଥାଏ। ଫଳତଃ ସେମାନଙ୍କର ଆୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ନାହିଁ ଓ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରାସ କରିଥାଏ।

2. ଜନସଂଖ୍ୟାର ଦ୍ରୁତ ବୃଦ୍ଧିହାର (High Growth of Population) : ଦେଶରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ଦ୍ରୁତ ବୃଦ୍ଧି ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ। ଏହାଦ୍ୱାରା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଅତି ଉତ୍କଟ ଆକାର ଧାରଣ କରେ। ଭାରତରେ ଜନସଂଖ୍ୟାର ବୃଦ୍ଧିହାର(ବାର୍ଷିକ) ପାଖାପାଖି 2 ପ୍ରତିଶତ। ତେଣୁ ମୁଣ୍ଡପିଛା ଆୟ କମ୍ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରମ ଯୋଗାଣ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ମଜୁରୀ ହାର ହ୍ରାସ ପାଏ ଓ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଗରିବ ହୋଇଥା'ନ୍ତି।

3.ଭୂମି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ବଣ୍ଟନରେ ଅସମାନତା (Unequal Distribution of Land & Other Assets) : ଭୂମି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିସମ୍ପତ୍ତି (ଯଥା : ସୁନା, ରୂପା ତଥା କମ୍ପାନୀର ଅଂଶଧନ) ହେଉଛି ସାଧାରଣତଃ ଆୟର ଉତ୍ସ । ଆମ ଦେଶରେ ଏହି ସବୁ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ପରିସମ୍ପତ୍ତିର ବଣ୍ଟନରେ ବହୁତ ଅସମାନତା ଦେଖାଯାଏ। ଏହି କାରଣଯୋଗୁଁ ଧନୀ ଲୋକ ଅଧିକ ଧନୀ ଓ ଗରିବ ଲୋକ ଅଧିକ ଗରିବ ହେଉଛନ୍ତି।(Rich getting Richer & Poor getting poorer) । ଏଣୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ଆଶାନୁରୂପ ହ୍ରାସ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରୁନାହିଁ।

4. ସ୍ୱଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳତା। (Low Productivity) : ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ହିସାବରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଶତକଡ଼ା 65 ଭାଗରୁ ଅଧିକ ଲୋକ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଚଳନ୍ତି। ଦେଶର କ୍ରମାଗତ ଭାବରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିହେତୁ ବ୍ୟକ୍ତିପିଛା ଜମିର ପରିମାଣ କମ୍ ହେବାରେ ଲାଗିଛି। 1970-71 ମସିହାରେ ହାରାହାରି ପରିବାର ପିଛା ଜମିର ପରିମାଣ 2.3 ହେକ୍ଟର ଥିବା ବେଳେ 1991-92 ମସିହାରେ ଏହା ହ୍ରାସ ପାଇ 1.41 ହେକ୍ଟରକୁ ଖସିଆସିଛି। ଏହା ସହିତ ଆମ ଦେଶରେ ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ହାର ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ କମ୍। 2004-05 ମସିହାରେ ଏକ ରିପୋର୍ଟରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକା, ଜାପାନ ଓ ଚୀନ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ହେକ୍ଟର ପିଛା ଧାନ ଉତ୍ପାଦନ ଯଥାକ୍ରମେ 73.7 କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ, 65.8 କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ଓ 62.7 କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଭାରତରେ ଏହା 29.1 କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ଅଟେ। ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକମାନଙ୍କର ଆୟର ସ୍ତର ଅତି ନମ୍ନ ଅଟେ। ସ୍ୱଳ୍ପ ଆୟଯୋଗୁଁ ପୁଞ୍ଜି ବିନିଯୋଗ ନକରିପାରିବା ହେତୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନଶୀଳ ଓ ଏହାର ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବା କୃଷକ, ଶ୍ରମିକ ତଥା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଶିକାର ହୋଇଥା'ନ୍ତି।

5. ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗର ଅଭାବ(Lack of Employment Opportunities) : ବେକାରୀ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଏକ ପ୍ରତିଫଳନ। ଦେଶରେ ବେକାରୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ରୁତ ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧିର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ

ଆମ ଯୋଜନାରେ ଆର୍ଥିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଉପରେ ଜୋର ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ନିଯୁକ୍ତି ବୃଦ୍ଧିର କୌଶଳରେ ବିଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନହେବା ଯୋଗୁଁ ବେକାରୀ ଏକ ଭୟଙ୍କର ସମସ୍ୟାରୂପେ ଦେଖା ଦେଇଛି ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ଘଟୁଛି।

6. ଋଣ ମାତ୍ରାରେ ବୃଦ୍ଧି (Growing Indebtedness) : ଗାଁ ଗହଳିରେ ଗରିବ ଲୋକମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱଳ୍ପ ଆୟହେତୁ ଗାଁ ସାହୁକାର, ମହାଜନ ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା କରଜ କରିଥା'ନ୍ତି। ଏହି ସବୁ ସଂସ୍ଥାର ସୁଧର ମାତ୍ରା ସର୍ବାଧିକ ଅଟେ। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ନିଜର ଚାଷୋପଯୋଗୀ ଜମି, ଗୃହ ଇତ୍ୟାଦି ବନ୍ଧା ପକାଇ ଟଙ୍କା କରଜ କରିଥା'ନ୍ତି। ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହି ଋଣ ପରିଶୋଧ ନକରିପାରି ମହାଜନର ଋଣ ଯନ୍ତାରେ ସେମାନେ ଶୋଷିତହୋଇ ନିଜର ଘରବାଡ଼ି, ଜମି ଇତ୍ୟାଦି ହରାଇ ଦରିଦ୍ରରୁ ଅତି ଦରିଦ୍ର ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ତେଣୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବୃଦ୍ଧିର ଏକ ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ଅଟେ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ରୀ ଦାଣ୍ଡେକାରଙ୍କ ଅଟକଳ ଅନୁଯାୟୀ ସହରାଞ୍ଚଳର ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶତକଡ଼ା **20** ଭାଗ ଲୋକ ପଲ୍ଲୀ ବାସୀ। ଏମାନେ ଜୀବିକାନିର୍ବାହ ପାଇଁ ଗ୍ରାମ ଛାଡ଼ି ସହରକୁ ଆସିଥା'ନ୍ତି। ସହରରେ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱଳ୍ପ ମଜୁରୀରେ ବିଭିନ୍ନ ନିର୍ମାଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନରେ କାମ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥା'ନ୍ତି। ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତିରେ ଉନ୍ନତି ହୋଇନଥାଏ।

ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (Poverty Alleviation Programmes) : ଭାରତରେ ଯୋଜନା ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଇଅଛି। ଅନଗ୍ରସରତା ଓ ଆର୍ଥନୀତିକ ବୈଷମ୍ୟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଦୁଇଟି ମୁଖ୍ୟ କାରଣ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦେଶରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ଆର୍ଥିକ ବୈଷମ୍ୟ ହ୍ରାସ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯୋଜନାରେ ବିଭିନ୍ନ ପଦକ୍ଷେପମାନ ନିଆଯାଇଅଛି। କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜମିଦାରୀ ଉଚ୍ଛେଦ, ଜମିର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ, ଭୂମିହୀନ ତଥା କ୍ଷୁଦ୍ର ଚାଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଳକା ଜମି ବଣ୍ଟନ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ପଦକ୍ଷେପମାନ ନିଆଯାଇଛି। ଶିଳ୍ପକ୍ଷେତ୍ରରେ ବୃହତ୍ କାଳକାରଖାନା ସହିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ତଥା କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରାଯାଇଅଛି। ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଜଳଯୋଗାଣ, ବିଦ୍ୟୁତିକରଣ ଆଦି ସାମାଜିକ ସେବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି। ଚତୁର୍ଥ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା (1969-74) ଓ ପରେ ଷଷ୍ଠ ପଞ୍ଚବାର୍ଷିକ ଯୋଜନା (1980-85) ସମୟରୁ ଏକ ଦୀର୍ଘକାଳୀନ କର୍ମ ନିଯୋଜନ ନୀତି ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇ ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଅଛି। ସେଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଗଲା।

1. ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା (Integrated Rural Development Programme IRDP) :(1978-79) ମସିହାରେ ଭାରତ ସରକାର ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା ସମାଜର ଦରିଦ୍ରତମ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ। ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ଏହା ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତିଭିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ। ଏଥିପାଇଁ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ଗରିବ ତଥା ଦରିଦ୍ରତମ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକୁ ଚିହ୍ନଟ କରାଯାଇ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯଥା: ଗୋପାଳନ, କୁକୁଡ଼ା ପାଳନ, ମତ୍ସ୍ୟ ଚାଷ, କ୍ଷୁଦ୍ରଶିଳ୍ପ , କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥକରୀ ପେଷା ପାଇଁ ହିତାଧିକାରୀମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ, ଋଣ ତଥା ଅନୁଦାନ ଆକାରରେ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ। ଏହି ଯୋଜନାରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ତଥା ନାମମାତ୍ର ଚାଷୀ, ଭୂମିହୀନ କୃଷକ, ଗ୍ରାମ୍ୟ କାରିଗର, ବୁଣାକାର, ହରିଜନ ଓ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି। ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ହିତାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁପାତରେ ଅନୁଦାନ ଦିଆଯାଏ। ଏହା ମୋଟ ପ୍ରକଳ୍ପ ବାବଦ ପରିବ୍ୟୟର 75 ପ୍ରତିଶତରୁ 50 ପ୍ରତିଶତ ମଧ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯାଏ। ଏହା ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ 5,000 ଟଙ୍କା ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଅଣ-ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ 4000 ଟଙ୍କା ଓ ସାଧାରଣ ବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ 3000 ଟଙ୍କା । ଏହା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ମଞ୍ଜୁରୀପ୍ରାପ୍ତ ଯୋଜନା ଅଟେ।

2. ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକ ତାଲିମ ଯୋଜନା (Training Rural Youth for Self Employment-TRYSEM) : 1979 ମସିହାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକ-ଯୁବତୀ ତାଲିମ ଯୋଜନା ଜାତୀୟ ସ୍ତରରେ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା। ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ବେକାର ଯୁବକ

ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତିର ସୁଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ତାଲିମ ଓ କାରିଗରୀ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକଳ୍ପ ସ୍ଥାପନ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ହେଲା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ। ତାଲିମପ୍ରାପ୍ତ ଯୁବକ-ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ 50 ପ୍ରତିଶତ ତଫସିଲ ଜାତି ଓ ଉପଜାତିର ହୋଇଥିବା ଦରକାର ବୋଲି ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଛି। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମୋଟ ହିତାଧିକାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ 40 ପ୍ରତିଶତ ମହିଳା ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଛି ।

3. ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିୟୋଜନ ଯୋଜନା (National Rural Employment Programme NREP) : ଗାଁ ଗହଳିରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ପରିବାରଙ୍କର କୌଣସି ଆୟକାରୀ ସମ୍ପତ୍ତି ନାହିଁ। ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିର୍ଭର କରିଥା'ନ୍ତି। ଯେହେତୁ କୃଷି ଏକ ଋତୁକାଳୀନ ବୃତ୍ତି; ତେଣୁ ସେମାନେ ବର୍ଷସାରା କାମ ପାଇବେ ନାହିଁ। ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିୟୋଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମେ 1977 ମସିହାରେ ଭାରତ ସରକାର ଏହି ଋତୁକାଳୀନ ବେକାରି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ପଦକ୍ଷେପ ନେଇଥିଲେ। ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ପୁଷ୍କରିଣୀ, ପାଠାଗାର, ବିଦ୍ୟାଳୟ, ରାସ୍ତାଘାଟ, ବନ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ, କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳସେଚନ ଯୋଜନା, ପୋଲ ଆଦି ବିଭିନ୍ନ ଆଧାରିକ ସଂରଚନା (Infrastructure) ଗ୍ରାମୀଣ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇପାରିଛି। ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଏହି ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ରିହାତି ଦରରେ ଚାଉଳ ଓ ଗହମ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ଯୋଗାଇ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି।

4. ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୂମିହୀନ ନିଯୁକ୍ତି ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଯୋଜନା (Rural Landless Employment Guarantee Scheme RLEGS) : ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ 1983 ମସିହାରେ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା। ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିୟୋଜନ ଯୋଜନାର ଏକ ସହାୟକ ଯୋଜନା ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇଥିଲା। ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ଅଧିକ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଜୀବନର ଗୁଣାତ୍ମକ ମାନ ବୃଦ୍ଧି ଏହି ଯୋଜନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଟେ। ଏହି ଯୋଜନାରେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ଭୂମିହୀନ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କ ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ଜଣକୁ ନିହାତି କମ୍‌ରେ ବାର୍ଷିକ 100 ଦିନ କାମ ଯୋଗାଇବାର ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଦିଆଯାଇଥାଏ। ଏହି ଯୋଜନା କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କର 100 ପ୍ରତିଶତ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ। 1989 ମସିହାରେ ଉଭୟ ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିୟୋଜନ ଯୋଜନା (NREP) ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭୂମିହୀନ ନିଯୁକ୍ତି ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଯୋଜନା (RLEGS)କୁ ମିଶ୍ରଣ କରାଯାଇ ଜବାହାର ରୋଜଗାର ଯୋଜନା ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଗଲା। ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକର ସରଳୀକରଣ ହେଉଛି ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

5. ଜବାହାର ରୋଜଗାର ଯୋଜନା (Jawahar Rojgara Yojana-JRY) : ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଶିଥିଳ ବା ମାନ୍ଦା ହୋଇଯାଏ ସେ ସମୟରେ ଗରିବ କୃଷି ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ କର୍ମ ନିଯୁକ୍ତି ଦେବା ହେଲା ଏହି ଯୋଜନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ। ମୁଖ୍ୟତଃ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ ଥିବା (BPL) ପରିବାରଗୁଡ଼ିକ ଏହି ଯୋଜନାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇପାରିବେ। ଏଥିରେ ଉଭୟ ବେକାରୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ବେକାରୀ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷମାନେ ହିତାଧିକାରୀ ହୋଇପାରିବେ ଏବଂ ଏହାର ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଲା ଯେ, ଏହା ଗ୍ରାମ ପଞ୍ଚାୟତ ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ। ଏଥିରେ ମୋଟ ବ୍ୟୟର 80% କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଯୋଗାଇବା ବେଳେ 20 ପ୍ରତିଶତ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଯୋଗାଇଥା'ନ୍ତି।

6. ନିଯୁକ୍ତି ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଯୋଜନା (Employment Assurance Scheme-EAS) : 1993 ମସିହାରେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନୟନ ପରିଷଦ(National Development Council)ର ଅନୁମୋଦନକ୍ରମେ ନିଯୁକ୍ତି ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଯୋଜନାର ଶୁଭାରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଦେଶର ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମୀଣ ଉନ୍ନୟନ ବ୍ଲକମାନଙ୍କୁ ଏହାର ପରିବାରଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି। ଗ୍ରାମୀଣ ଅଣକୁଶଳୀ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କୁ ବାର୍ଷିକ 100 ଦିନ କାମ ଯୋଗାଇବାର ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ଦେବା ଏହି ଯୋଜନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ।

7. ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା (Development of Women and Children in Rural Areas-DWCRA) : ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ବିକାଶ ନିମନ୍ତେ ଏହି ଯୋଜନା ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଅଛି। ମହିଳାମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ତଥା ସାମାଜିକ

ବିକାଶ ହେଲା, ଏହି ଯୋଜନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ମହିଳାମାନେ ଦଳଗତ ଭାବରେ ଯଦି କିଛି ଆୟ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ସଂସ୍ଥା ଖୋଲିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି ତେବେ ଏହି ଯୋଜନା ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆର୍ଥିକ ସହାୟତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରାଯାଏ ।

8. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଜୟନ୍ତୀ ସହରୀ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା (Swarna Jayanti Sahari Rojgar Yojana) : ପୂର୍ବର ପ୍ରଚଳିତ ସହରୀ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ଯୋଜନା ଯଥା: ନେହେରୁ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା, ସହରୀ ମୌଳିକ ସେବା ଯୋଜନା ଓ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସମନ୍ୱିତ ସହରୀ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ନିରାକରଣ ଯୋଜନାକୁ ଏକାଠି କରାଯାଇ ନୂତନ ନାମରେ **'ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ସହରୀ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା'** 1997 ମସିହାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇଅଛି । ସହରାଞ୍ଚଳର ବେକାର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ଆୟକାରୀ ପ୍ରକଳ୍ପମାନଙ୍କରେ କର୍ମ ନିଯୋଜନ କରାଇବା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଶ୍ରମ ନିଯୋଜନ ଦ୍ୱାରା ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକଳ୍ପମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଯୋଜନାରେ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହାର ଅଧୀନରେ ଦୁଇଟି ବିଶେଷଧରଣର ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥାଏ ।

ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା, (1) **ସହରୀ ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ଯୋଜନା** (Urban Self Employment Programme USUP), (2) **ସହରୀ ମଜୁରୀଭିତ୍ତିକ ନିଯୁକ୍ତି ଯୋଜନା** (Urban Wage Employment Programme UWEP)

9. ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା (Prime Minister Rojgar Yojana -PMRY) 1993 ମସିହାରେ ବେକାରୀ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧ ବେକାରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ କର୍ମ ନିଯୋଜନ ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଅଛି । ଏହି ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ 18 ବର୍ଷରୁ 35 ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଯୁବକ, ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଲଘୁ ଶିଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ 15 ପ୍ରତିଶତ ଓ ସର୍ବାଧିକ 7,500 ଟଙ୍କା ଅନୁଦାନ ଆକାରରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି ।

10. ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସ୍ୱରୋଜଗାର ଯୋଜନା (Swarna Jayanti Gramya Swa Rojgara Yojana -SGSY) : ଗ୍ରାମୀଣ ସ୍ତରରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଦୂରୀକରଣ ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ଯୋଜନାମାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଯୋଜନାର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂରଣ ନ ହୋଇପାରିବା ଯୋଗୁଁ ସରକାର ଏ ସମସ୍ତ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ କ୍ରିୟାଶୀଳ ଓ ଫଳପ୍ରଦ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଫେସର ଏସ୍.ଆର.ହାସିମ୍ କମିଟିଙ୍କ ସୁପାରିଶକ୍ରମେ କେବଳ **ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନାକୁ** (IRDP) ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପରିଚାଳନା କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଇଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ କମିଟିଙ୍କ ସୁପାରିଶ ଅନୁଯାୟୀ ପାଇଁ ପୂର୍ବର ସମସ୍ତ ଯୋଜନାଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥା: ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା (IRDP), ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା (DWCRA), ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକ ତାଲିମ ଯୋଜନା (TRYSEM) ଓ ନିୟୁତ କର୍ମ ଯୋଜନା (MWS)କୁ ଏକତ୍ରୀକରଣ କରି 1999 ମସିହାରେ **'ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସ୍ୱରୋଜଗାର ଯୋଜନା'ର** ପ୍ରଣୟନ କରାଇଛନ୍ତି ।

ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଆଇନ୍- (National Rural Employment Guarantee Act-2006) : ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ପରିବାରଗୁଡ଼ିକୁ କର୍ମନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗ ନିଶ୍ଚିତ କରିବା ପାଇଁ **2005** ମସିହାରେ ଭାରତ ସରକାର ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଆଇନ୍-**2006**(NREGA) ଘୋଷଣା କରଛନ୍ତି । ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏହା ଦେଶର 200ଟି ପଛୁଆ ତଥା ଅନଗ୍ରସର ଜିଲ୍ଲାରେ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଛି । ଆଗାମୀ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଯୋଜନାକୁ ସାରା ଭାରତରେ ଲାଗୁ କରାଯିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖାଯାଇଛି ।

ଭାରତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ବହୁବିଧ କାରଣମାନ ରହିଛି । ନିମ୍ନ ସ୍ତରର ଆୟ, ଜନସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି, ନିଯୁକ୍ତି ସୁଯୋଗର ଅଭାବ, କୃଷିର ଅନିୟମିତତା ଓ ସ୍ୱଳ୍ପ ଉତ୍ପାଦନ ତଥା ଭୂମି ଓ ପରିସମ୍ପତ୍ତିର ବଣ୍ଟନରେ ଅସମାନତା ଇତ୍ୟାଦି ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ପ୍ରମୁଖ କାରଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ତେବେ ସର୍ବୋପରି ଦୁର୍ନୀତିର କାୟା ବିସ୍ତାର ସମସ୍ତ କାରଣଠାରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଯୋଜନାର ବିଫଳତା ପାଇଁ ଅନେକାଂଶରେ ଦାୟୀ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

1. **ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଲେଖ।**
   (a) ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କ ସର୍ବନିମ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ କେଉଁ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ?
   (b) ଗଣ-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ?
   (c) ଜଣେ ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୈନିକ କେତେ ପରିମାଣର ଖାଦ୍ୟସାର ଆବଶ୍ୟକ ?
   (d) ଜଣେ ସହରାଞ୍ଚଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୈନିକ କେତେ ପରିମାଣର ଖାଦ୍ୟସାର ଆବଶ୍ୟକ ?
   (e) 1999-2000 ମସିହା ଅନୁଯାୟୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ସୀମାରେଖା ତଳେ କେତେ ଲୋକ ଥିଲେ ?
   (f) ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ'ଣ ?
   (g) ଦୁଇଟି ଆତ୍ମ ନିଯୁକ୍ତିଭିତ୍ତିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୂରୀକରଣ ଯୋଜନା ବିଷୟରେ ଲେଖ।
   (h) ଭାରତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ଦିଅ ।
   (i) ଗ୍ରାମୀଣ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା କେବେଠାରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲା ?
   (j) ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରୋଜଗାର ଯୋଜନାରେ କି କି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହାତକୁ ନିଆଯାଇଥାଏ ?
   (k) ଜବାହାରର ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମୃଦ୍ଧି ଯୋଜନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ କ'ଣ ?
2. **ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର।**
   (a) ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନା ଓ ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିୟୋଜନ ଯୋଜନା।
   (b) ଚରମ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଆପେକ୍ଷିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ।
   (c) ଆତ୍ମନିଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଯୁବକ ତାଲିମ ଯୋଜନା ଓ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ସହରୀ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା।
3. **ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର।**
   (a) ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ କାହିଁକି ଦରିଦ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ?
   (b) ସମନ୍ୱିତ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଉନ୍ନୟନ ଯୋଜନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ।
   (c) ଦାରିଦ୍ର୍ୟର କଳନା କିପରି କରାଯାଏ ?
   (d) ଜାତୀୟ ଗ୍ରାମୀଣ ନିଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଆଇନ।
   (e) ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜୟନ୍ତୀ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସ୍ୱ ରୋଜଗାର ଯୋଜନା।

■■■